

Globalisering och motståndsrörelser

Världssamhället i realtid - dess störda personligheter och stängda gemenskaper - och motståndskrafter mot det senmoderna

Stellan Vinthagen

stellan.vinthagen@globalstudies.gu.se

Innehåll:

- 1. En värld i förändring och kontinuitet - En teorigenomgång**
- 2. En transnationell senmodernitet**
- 3. Motståndet mot globaliseringen av det (sen)moderna**
- 4. Slutsatser: En global motståndstypologi**
- 5. Litteraturlista**

1: En värld i förändring och kontinuitet - En teorigenomgång

Grand theories och sprickor i berättelsen

1/5 av jordens befolkning kontrollerar 4/5 av världens handel, egendom, inkomster och investeringar, samtidigt som den relativa skillnaden mellan globalt rika och fattiga ökar (UN Human Development Report 1996). 1900-talet var det mest våldsamma århundradet i mänsklighetens historia samtidigt som bara en Trident kärnvapenubåt innehåller mer sprängkraft än vad som använts i alla krig sammantaget i historien. Interna krig (med globala kopplingar) ökar medan de klassiska mellanstatliga krigen minskar. Miljöförstörelsen har sedan den först uppmärksammades i början av 1970-talet blivit allt mer uppenbart transnationell - i form av exempelvis ozonhål, ökenspridning, radioaktiv strålning och jordutarmning (Oman 1994: 33. Greene 1997: 313ff). Samtidigt har antalet liberala demokratier ökat kraftigt, kalla kriget har upphört, humanitära interventioner uppkommit och i vissa områden, exempelvis i delar av Asien, har fattiga fått det betydligt drägligare, en medelklass vuxit och utbildningsnivån kraftigt ökat.¹

En rad samhällsprocesser har genom historien präglat världen som helhet, i större eller mindre grad - bland annat feudalism, urbanisering, civilisationsprocesser (rationalisering, disciplinering, individualisering), industrialisering, kolonialisering, nationalism, statsbyggnad, kapitalism och numera globalisering. Vissa sociala grupper och geografiska områden har präglats mer än andra, och varje kontext har gett dessa världsomspännande förändringar sina speciella uttrycksformer. Sammantaget kommer jag att tala om detta som den historiska moderniseringsprocessen, vilken gått från ett nationalstatsfokus till ett globalt fokus i "globaliseringen" - vilken jag senare kommer att argumentera för snarare är en *transnationell senmodernitet*.

Att bedöma världen som helhet innebär att ta ställning för någon av alla de konkurrerande skolbildningar som råder i internationella relationer, internationell politisk ekonomi eller freds- och utvecklingsforskning. Det innebär samtidigt att man tvingas göra generaliseringar till priset av att dölja motsättningar som kan bära förklaringen till kommande världsomspännande förändringsprocesser. Ett exempel är teoretiserandet kring "identitet" som först under 1990-talet etablerades i diskursen om världssamhället, då identitetspolitik i Balkan, Rwanda och Östeuropa redan var en reell händelse. Ett annat exempel på hur

akademien lätt missar sprickor i generella teorier, är det stora intresse som idag finns för globaliseringskritik, efter Seattle, trots att det förekommit i masskala bortom mediauppmärksamheten under åtminstone hela 1990-talet.

I den senare vetenskapliga diskursen kring världssamhället har olika post-teorier kritiserat tanken om "de stora berättelserna", men kritiken har funnits tidigare. Bendix menade att de tre dominerade "grand theories" inom historisk sociologi var subjektivt valda perspektiv vilka inte var direkt bevisbara i sig själva. Bendix avvisar att man skulle kunna se sociala strukturer som naturliga system (interrelaterade funktionella helheter) eftersom perspektivet gör abstrakta kategorier som "samhälle" och "kultur" konkreta, är allt för generellt och överdriver tendensen till stabilitet och jämvikt. Han menade att kultur och sociala strukturer är produkter av tidigare sociala konflikter och att alla former av social handling har multipla och motsättningsfyllda konsekvenser vilka befinner sig i en spänning gentemot varandra.² Evolutionsteori, samt neo-evolutionsteorier som moderniseringsteori, motsägs av historiska studier vilka visar att samhällen inte går igenom någon (entydig) evolutionär utveckling från mindre komplexa sociala strukturer till mer komplexa. Utveckling uppstår under varierande villkor och är historiskt formad och är alltid delvis och ojämn. Det beror bland annat på att sociala strukturer som skapats har en tendens att uthålligt vara kvar. Dessutom går det inte att klart avgränsa ett samhälle från ett annat, förändring och påverkan hänger samman helt enkelt. Bendix menad, i motsättning till Marx som drog universalitiska slutsatser utifrån fallexemplet England, att "När väl industrialiseringen hade initierats, skulle inget land gå igenom samma process på samma sätt...". Likaså är en dominerande klass delvis determinerad av sin plats i världshistorien.³ Bendix kritiserade även historisk materialism i sig. Idéer och tankar är inte enbart utvuxna materiella förhållanden, kulturella former i sig utgör viktiga skillnader. En samverkande interaktion mellan materiella och kulturella förhållanden avgör den sociala processen.⁴

Trots denna gamla och nya post-teoretiska kritik skall jag använda "grand theories" - men låta dem brytas av ett letande efter sprickorna för motståndet. I mitt teoretiska fokus på både världen som helhet och motståndet mot dominerande förändringsprocesser hoppas jag ge tillräckligt utrymme för inneboende motsättningar i generella penseldrag.

¹ Se Wheeler 1997: 391ff, om den nya humanitära interventionismen.

² Skocpol (red) (1984), sid 133-136.

³ Ibid, sid 136-137.

⁴ Ibid, sid 137-138.

Samtidig förändring och kontinuitet

Vi lever i en värld där vi kan se hur gamla strukturer och institutioner bryts upp, där samtidigt nya skapas, en samtidig förändringsprocess av avreglering och nyreglering. En kontinuitet av redan formade institutioner, i enlighet med Schumpeters princip, finns samtidigt med en genomgripande förändring av de gamla institutionernas (stater, företag, internationella organisationer) roll.⁵ Staters suveränitet undergrävs samtidigt som staterna finns kvar och vissa stater t o m förstärks i sin nya roll som förhandlingsarena för den ekonomiska globaliseringen (Baylis & Smith). Här gäller det att vara klar över att "stat" är ett högst varierande begrepp. Endast de tio största staterna (G10) har större budget än något av de största TNCs. Det utmärkande draget för stater i periferin av världssystemet är just *avsaknaden* av en stark stat, samtidigt som statens roll just är att skydda ett ekonomiskt territorium från den globala marknadens konkurrens i de historiska lägen som det gynnar den nationella ägarklassen (Wallerstein 1979: 17ff, 39). Många stater har till och med mindre befolkningar än de som är anställda i TNCs eller medlemmar i INGOs. Därmed kommer alltså (återigen) de historiskt dominerande kärnstaterna i världssystemet att kunna hantera en globaliserad ekonomi i en helt annan utsträckning än övriga stater. För mindre stater reduceras staten till en "säkerhetsservice åt megaföretagen... Världens nya härskare har inget behov av att styra direkt. Nationella regeringar uppdrages att administrera affärerna för deras räkning" (Bauman 1996: 64).⁶ Att staterna finns är centralt för det globala kapitalistiska systemet, lika centralt som att det inte finns en *global* stat, eftersom det skulle omöjliggöra deras rörlighet (Wallerstein 1997). Denna rörlighet är central för deras transnationella produktion och försäljning, exempelvis i form av "global sourcing", "country-hopping", "global factories", "intra-firm trade" och "retail chains" (Scholte 1997).

Globaliseringen och globaliseringsdiskursen

Det finns en nyare och äldre variant av globaliseringslitteratur, där den äldre präglats av Wallerstein och beroendeskolan och den nyare av en mer polariserad diskurs och mindre ensidigt ekonomisk analys. Thörn (1999) söker en global sociologi och skiljer i en genomgång av globaliseringsdiskursen mellan den äldre litteraturens fokusering på globaliseringens rumsliga organisering och den nya litteraturens fokusering på "tidrummets

⁵ Ibid, sid 154.

⁶ Bauman citerar ett pressmeddelande från Zapatisterna i Mexico.

komprimering” (Thörn 1999: 95). I litteraturen ses ”globalisering” i varierande grad som ett löfte, hot eller en myt, ideologi eller orsak till alla möjliga globala eller lokala samhälliga problem.

De flesta daterar den nya periodens start i 1970-talet. Perioder av kraftigt ökande världshandel och internationella samarbeten är dock inget ovanligt i historien, bara man tar ett längre tidsperspektiv. Ökningen av antalet multinationella bolag, framväxten av en kriminell ekonomi eller en elektronisk effektivisering av finansmarknaden kan knappast tas till intäkt för att vi för den skull måste sägas leva i ett ”nytt” globalt samhälle/ekonomi. Dock verkar en ökning av valutahandeln under ett decennium (mellan 1983 och 1992) från tio gånger så stor som världshandeln, till sextio gånger så stor i och för sig som anmärkningsvärd (Thörn 1999: 81). Man kan dock i historiska studier av kapitalismen från 1300-talet skönja ”systemcykler” som visar att varje cykel avslutas i en dominans från finanskapitalet (Thörn 1999: 81). Även om man inte anammar den radikala tesen om globaliseringsmyten som ett rent ideologiskt projekt vilket tjänar nya eliters intressen, framstår det som rimligt att se globaliseringen som framdriven både av ekonomi-teknologisk självutveckling och politiska aktörers ideologiska legitimering. Att globaliseringen inte är en ren myt eller elit-ideologiskt projekt visas av det faktum att det kvalitativt nya i dagens situation är den *globala samtidigheten*, som Castells uttrycker det ”en global ekonomi i realtid” (Thörn 1999: 82) eller som Thörn säger ”världssamhället i realtid” (Thörn 1999: 96). När något politiskt eller ekonomiskt inträffar på ena sidan jordklotet så kan det omedelbart påverka vad som sker på andra sidan jorden. Det är den teknologiska informationsrevolutionen som möjliggjort detta fenomen. Jorden har alltså krympt. En del teoretiker framlyfter kapitalismens samtida erövring av hela jorden (efter kommunismens fall) och ”avterritorialisering” eller ”platslöshet” - andra menar att globaliseringen alltid verkar lokalt och kännetecknas av sammankopplingen av åtskilda lokaliteter, ”på flera platser samtidigt, d v s translokal” (Thörn 1999: 82, 90-91). Det får vissa att tala om globaliseringen som en form för ”glokalisering”.

Beck lyfter fram att globaliseringen, vilken inte är ensidig och entydig utan mångdimensionell och komplex, samtidigt innebär att strukturella öppningar uppstår vilka möjliggör motståndshandlingar (Thörn 1999: 84). Dessa öppningar innebär bland annat att den nya politiken ger möjligheter för tillfälliga allianser mellan ”transnationalstater” och nya sociala rörelser, som exempelvis i protesterna mot Frankrikes kärnvapensprängningar (Thörn 1999: 90).

Försvagningen av nationalstaten är ett generellt fenomen i globaliseringen, samtidigt som det gäller att se att vissa stater får förstärkta maktresurser och att vissa statliga institutioner (ex

centralbankerna) får ett ökat inflytande (Thörn 1999: 86). Nationalstaten och dess nationella identitet attackeras både ovanifrån (av globala krafter) och underifrån (av nya eller förstärkt gamla kulturella identiteter).

Underförstått i diskussionen om globaliseringen finns en etnocentrisk och falsk idé om en "universiell moderniseringsprocess" (Thörn 1999: 87). Det vore allt för eurocentralistiskt att anta att informationsteknologin redan har omfamnat en hel värld där trots allt majoriteten av innevånarna ännu inte gjort sitt första telefonsamtal - eller att nationalstaten någonsin skulle ha varit en homogen enhet, ens i västvärlden, än mindre i hela syd, som ju trots allt utgör majoriteten av den världsbefolkning vi talar om. Samtidigt kan vi inte förneka att jordens tillstånd, även för de marginaliserade i form av globala effekter, i högsta grad präglas av en minoritets ekonomiska aktiviteter, vars interaktion alltså i allt högre grad präglas av en (selektiv) global samtidighet. Även om man inte omfamnar de radikala globaliseringsteserna helt och hållet och proklamerar det nya "nätverkssamhället" såsom Castells, så kan man rimligen sluta sig till att vi numera lever i "två världar samtidigt"; det nationalstatliga systemet och det framflytande världssamhällets nätverkssystem (Thörn 1999: 88). En samtidigt internationell ekonomi och en integrerad produktion/service ekonomi (Tooze 1997: 220f).

Därmed blir beteckningen "globalisering" både korrekt och felaktigt för att beskriva världen av idag. Här verkar transnationalisering rimligare, en transnationalisering som leder vissa mänskliga aktiviteter i global riktning och lämnar andra lokalt instängda.

Globaliseringen är en process *i riktning mot det globala*, ännu ej förverklig. Det är därför en öppen fråga huruvida alla geografiska områden och typer av mänskliga aktiviteter kommer att beröras. Inom skilda ekonomiska, kulturella och politiska områden har globaliseringen hittills haft olika grad av inverkan. Den mest uppenbara globala komprimeringen av rum/tid har uppstått i den globala finansmarknaden där det inte längre spelar någon roll var finansaktörerna är placerade rent fysiskt. När något händer på finansmarknaden i Tokyo så har det omedelbara konsekvenser i Bombay, London och New York. Då denna globala finansmarknad är en global interaktion mellan mycket få finansinstitutioner (uppskattningar på omkring 200 avgörande institutioner har gjorts) kan globaliseringen ses som mycket exklusiv, rent av som marginell och som myt.

Problemet är då bara att man bara talar om de som har tillgång till de *globala resurser* som gör att man påverkar globala flöden. Det är endast ena sidan av globaliseringen. Den andra är dessa flödens *globala effekter*. Globaliseringen som en ekonomiskt dominerad process har konsekvenser för andra områden i en helt annan omfattning. Fattiga småbönder och

lantarbetare i Karnataka, Indien, har inte tillgång till den globala finansmarknaden men de drabbas av konsekvenserna av vad som händer på finansmarknaden till den grad att en löpeld av självmord bland hårt skuldsatta bönder uppkommit. Samtidigt har dessa småbönder en röst globalt via dess organisering i (KRRS) som är aktiv på Internet, i globala rörelsenätverk (Via Campesina) och internationella konferenser.

Globaliseringen är alltså i högsta grad en ojämn process som ger oss flera världar samtidigt där västvärlden, eliter, städer, ”nya ekonomier”, unga i högre grad dras in i denna transnationaliseringsprocess´ skärgård av integrerade öar. Områden/människor ställs utanför, exempelvis Afrika, landsbygd, fattiga, äldre. Visum krävs fortfarande jorden över. Stater och staters inflytande i politik/ekonomi skiljer sig avsevärt beroende på ekonomisk styrka/position. Faktum är dessutom att den allra största delen av den kommersiella verksamheten fortfarande endast har en sekundär global karaktär (Scholte 1997: 443).

Nya gränser och lokalisering

”För både det globala samhället och den europeiska unionen gäller Alan Toraines tes att globaliseringen leder till att samhällen blir ekonomier, ekonomier blir marknader och marknader blir finansiella flöden. De starka globala finansflödena och annat globalt informationsutbyte leder till att ekonomierna homogeniseras” (Dahlström 1999: 122). Samtidigt rekonstrueras det sociala med nya gränsdragningar.

Den globala informationsekonomin är selektiv gentemot länder och människor. Även klassförhållanden har fragmenterats genom tillkomsten av nya ägargrupper och utstötta. Nya eliter skapas av (och driver fram) globaliseringen, nya grupper slås ut. Ibland talar man om de rörliga, ”the globals”, respektive världssamfundets platsbundna och resurssvaga människor, ”the locals”. Men sedan finns samtidigt de miljontals flyktingar som är både rörliga och resurssvaga (Thörn 1999: 94). En ”fjärde värld” har uppkommit över hela jordklotet, hela eller delar av länder och vissa människor har marginaliserats och stötts ut ur den globala ekonomin och drabbats av sönderfall och våld (Dahlström 1999: 116). Detta leder till en ökande global fattigdom, såväl inom västvärlden som i den s k andra och tredje världen. Det är dock mycket tveksamt om ens de fattigaste länderna i världen egentligen kan sägas stå ”utanför” globaliseringen eftersom de kan vara proportionerligt mer beroende av internationell handel än de rikaste länderna (Thörn 1999: 106).

Vi ser även den globala kriminella ekonomins utvidgning, via smuggelflöden av prostitution med kvinnor och barn, narkotika, alkohol, vapen, radioaktivt material, mänskliga organ, illegala immigranter, piratkopierade produkter, valuta etc (Dahlström 1999: 120). Detta uppkommer eftersom nationalstater försvagas och en social fragmentering och polarisering skapas av globaliseringen.

De stater som inte är med drabbas illa. Sovjet hamnade i en ekonomisk kris eftersom att den centraliserade och repressiva planhushållning inte förmår att utveckla den nya informationsteknologin (Dahlström 1999: 119).

Bauman poängterar att den globala ekonomins platslöshet har politiska implikationer, "var och en som är fri att fly en lokalitet, är fri att fly från konsekvenserna", men de som inte tillhör den globala ekonomiska eliten måste vara kvar i det som händer (Bauman 1998: 13). Motståndet mot den nyliberala globaliseringen (sammankopplingen av lokalteter) blir därmed i grunden ett försvar för det lokala lokala karaktär (Escobar 2000). Dessutom innebär det att den nya stratifieringen handlar om "grad av rörlighet" eller "tillgången på global rörlighet", friheten att välja var man vill vara (Bauman 1996: 82f). Den riktigt rörliga globala ekonomiska eliten är rent av så rörlig att de bokstavligen talat är osynliga, "de existerar i den rena abstraktionens flyktiga och imaginära rum" och blir därmed inte heller föremål för brottsundersökningar när de rånar en hel nation (Bauman 1996: 115). Precis tvärtom förhåller det sig med de lokaliserade - då de tar sig in i "fel rum" är de allt för synliga och skall avskiljas, lokaliseras (omplaceras till marginalen eller i svåra fall helt immobiliseras i totala institutioner). Den som inte har råd att flytta sitter fast eller kastas ut då pengarna inte räcker till, om inte platsen först har ryckts bort under deras fötter. När de flyttar/flyr är deras nya plats vald av någon annan och platsen där de hamnar är en föga attraktiv plats de längtar bort/hem från - och vart de än hamnar är det inte troligt att de kommer att välkomnas. Där de hamnar (så länge) "växer de murar som byggs av immigrationskontroller, medborgarlagar och program för 'rena gator' och 'nolltolerans' sig allt högre", så att de rörligas begärliga områden blir gränser likt vallgravar i staden (säkerhetsskyddade bostadsområden), liksom i det globala (ex "Fortress Europe") (Bauman 1996: 84). Samtidigt har den lokaliserade ett "överskott av värdelös tid" på motsvarande sätt som den rörlige är en nomad som alltid går att nå och har en överfull planeringskalender. "Alla kan *önska* bli konsument...Men inte alla *kan* bli konsument. Att begära räcker inte" (Bauman 1996: 81). Undantagen från "den globala friheten tenderar att få återverkningar i form av befästningar av lokalteter. Avvisning ger upphov till ansträngningarna att avskärma lokalteter efter koncentrationslägrens mönster. Avvisandet av de avvisade ger upphov till ansträngningarna att förvandla lokalteter till en fästning. De två

ansträngningarna förstärker varandras effekter, och försäkras sig sinsemellan om att fragmenteringen och främlingskap 'på botten' förblir ett tvillingsyskon till globaliseringen 'på toppen' (Bauman 1996: 119).

En skärgård av sammankopplade distrikt/städer

Castells gör en radikal tolkning och menar att vi har lämnat det "senmoderna" tillståndet och hamnat i ett nytt samhälle (Castells 1997: 1). Det nya "Nätverkssamhället" präglas av globaliseringen av "strategically decisive economic activities". Framväxten av nätverksorganisationer. Arbetets individualisering, flexibilitet och instabilitet. En kultur av "real virtuality" som konstrueras av ett omfattande och differentierat mediasystem. Transformationen av den materiella grunden för liv, plats och tid genom kontrollerande eliters och dominerande aktiviteters konstruktion av "a space of flows and of timeless time". En pluralism av (re)konstruerade identiteter, driven av den ökande differentieringen och fragmentering av sociala intressen (Castells 1997: 271). Den dominerande logiken i nätverkssamhället är generaliserat köpsläende (generalized bargaining) (Castells 1997: 357).

Castells förstår förändringen av stater som fundamental. Nätverkssamhället präglas även av nationalstatens sönderfall. Nationalstaten är - som man populärt säger- helt enkelt för liten för att hantera de globala krafterna och för stor för att hantera människors liv. Kontrollen av information och underhållning har historiskt varit centralt för statens makt. Därigenom har staten kunnat kontrollera sitt folks uppfattningar och bilder. Den informationsteknologiska utvecklingen har dock inneburit att statens traditionella medel för reglering och försvar har exploderat (Castells 1997: 254-255). Nationalstaten har inte längre monopol på redskapen för övervakning av medborgarna, kapitalistiska företag, sociala rörelser och kriminella organisationer har genom den teknologiska revolutionen en omfattande tillgång till kanaler för att skaffa sig information om människor. Vi lever inte i en centraliserad övervakningsstat ("Big Brother"), utan i ett decentraliserat övervakningssamhälle - "it is a myriad of well-wishing "little sisters", relating to each one of us on a personal basis because they know who we are, who have invaded all realms of life" (Castells 1997: 301). Staten behåller sin förmåga att använda våld, men har förlorat sitt monopol till transnationella nätverk av terrorism och kriminella organisationer eller lokala grupperns självmordsvåld. Statens dilemma består i att

om den inte använder våld så faller den sönder som stat, och om den mer eller mindre permanent använder våld så förbrukar den sina resurser och legitimitet (Castells 1997: 302).

Nationalstatens sönderfall medför att multilateralism präglar den nya situationen. Men i den mån nationalstatssystemets karaktär av konkurrens fortfarande existera så är det en multilateralism som präglas av förhandling och debatt. De globala politiska struktur som uppstår blir därmed inte uttryck för ett gemensamt ansvarstagande för de gemensamma problemen, utan snarare ett aggregat av de självorienterade intressen som medlemsstaterna har, vilket ger oss en slags "super nationsstat" (Castells 1997: 266-267).

Nationalstaten tvingas i nätverkssamhällets pluralism leva med att vara endast en av flera auktoriteter. Det innebär dock inte att staten försvinner eller blir betydelselös. Staten kommer även i fortsättningen att vara betydelsefull, men inte som suverän maktutövare utan, som *nod i ett bredare nätverk av makt* (Castells 1997: 304). Nationalstatens grundläggande problem är att ju mer den stödjer de lokala gemenskapernas identiteter ju svagare blir den som aktör i ett globalt system av delad makt, ju mer den agerar i allians med globaliseringens aktörer, ju mindre representerar den sin nationella befolkning (Castells 1997: 308).

Gentemot Castells skulle man kunna lyfta fram att alla samhällen går att se som nätverk och informationssystem (Dahlström 1999: 123). Vidare verkar Castells analyser enbart hållbara under förutsättning att inte ekonomin kraftigt rubbas av världskrig eller ekologisk kollaps.

Den nationella politikens kris

Än tydligare än nationalstatens kris, är demokratins kris. Dess svårighet är att i en situation där globaliseringen upplöser den nuvarande nationalstaten och dess civilsamhälle - omskapa det sociala och återuppfinna det politiska, att undvika både öppna marknader och stängda gemenskaper (Castells 1997: 309-310).

Demokratins förändring uttrycks genom dess nuvarande form som *informational politics*, en politik vars substans och regler kraftfullt präglas av informationsteknologins arena (Castells 1997: 310-312). Media "bestämmer" inte politiken men politikens budskap, logik, process, resultat och organisation *struktureras* av vår nya elektroniska media, genom att all politik av betydelse numera tvingas framträda i dess miljö (Castells 1997: 312, 321). Teknologin har i realtid kopplat samman mediasystemet med "political marketing", vilket gör politikens och företags kontinuerliga bevakning av informationens effekter på befolkningen

möjlig (Castells 1997: 319). Därmed anpassas politiken givetvis allt mer till dessa effekter och manipulationer.

Denna utveckling är tydligast i USA men präglar i allt större utsträckning även andra kulturer, dock i varierande grad beroende på den sociala kontexten (Castells 1997: 328-333). TV har en särpräglad stark position som informationsbärare för medborgarna i de moderna staterna. TV har en ledande roll i mediasystemet, där tidningar och radio kompletterar.

Media har i allt större grad både privatiserats och globaliserats i stora världsomspännande bolag, vars drivande logik är att sälja nyheter och underhållning. Nyheter och underhållning kopplas allt mer samman. Media måste vara så nära politiken att man effektivt når fram till avslöjande information, samtidigt som media måste distansera sig så pass mycket från politiska band att de kan upprätthålla sin trovärdighet.

Under 1990-talet har en specialisering och decentralisering inträffat vilket gett politiker och företag en större möjlighet att specialanpassa sina buskap, men även en större möjlighet för intressegrupper och andra ideologiska organisationer att föra fram sina argument.

Detta har sammantaget lett till en medial politik som fokuserar på händelser (inte orsaker), konflikt (inte konsensus), personen (inte grupper), förenkling (inte komplexitet) och den fakta som driver dramats historia vidare (inte den som förklarar). Detta ger oss en tävlings- och underhållningspräglad "horse race politics", där medias samtida distansiering från politikerna skapar en cynism där allting förstås som ett rent strategiskt spel (Castells 1997: 321-322).

Det främsta uttrycket för denna informationspolitik är den personifierade skandalpolitik som kan spåras i snart sagt alla världens länder, med några få undantag (bl a Skandinavien) (Castells 1997: 333-342). Skandalerna har exploderat i omfattning (trots att det finns goda skäl att anta att dagens politik snarare är mindre korrumpad än tidigare mer auktoritära regimer) runt om i världen. Tidigare stabila regeringar har på detta sätt fällts (ex i Italien, Japan och Indien). Politisk korruption eller personligt avvikande beteende blir i den mediala politikens uppdrivna konkurrens de mest användbara måltavlorna för att förgöra den personliga trovärdighet som politiken allt mer byggs upp kring. Ett flöde av mer eller mindre trovärdiga rykten och anklagelser haglar från alla håll och sprider med tiden en legitimitetskris för politiker, politiken och demokratin som sådan. Men eftersom enskilda politiska parter kan vinna tillfälliga segrar i förhandlingar, personliga karriärer och val på detta sätt, genom att påverka opinionens svängningar, fortsätter dock politiken med sitt självmordsdrev. Skandalpolitikens högsta stadium är då domare, åklagare och parlamentariska undersökningskommissioner allierar sig med den mediala politiken och vinner prestige genom att åtala och dömma politiker till fängelse.

Men media dikterar inte politiken, utan präglar den. Politiken använder sig av media genom att anpassa sig och strategiskt spela med i nyhetsjakten för att påverka sina väljare. De kontinuerliga opinionsmätningarna (det vill säga folkets aggregerade och förenklade ståndpunkter) - inte samtal med medborgarna - formar politiken, media och reklamföretagens ageranden. Det är i tittarsiffror och opinionsmätningar som deras intressen möts.

Castells fördjupar sig inte i möjligheterna för den politiska demokratins förnyelse men anger i varje fall tre riktningar; rekonstruktionen av den lokala staten, den elektroniska kommunikationens stärkning av politiskt deltagande och sociala rörelsers politisering av det som idag inte ses som politiska frågor (Castells 1997: 349-353).

Regionalisering och globalisering

Uppkomsten av regionala samarbeten runt om i världen är ett uppenbart fenomen efter andra världskriget och är mycket varierande i sina uttrycksformer (Butler 1997: 410). Den äldre regionaliseringens militära och ekonomiska integrationsfokus har idag under inflytande från globaliseringen blivit multidimensionell (Hettne et al (ed)1999). Däremot skiljer sig uppfattningarna åt angående hur omfattande regionernas betydelser är eller kommer att bli, samt om den nuvarande regionaliseringen är något unikt eller om det är uttryck för cykliska historiska rörelser. Samarbete, integration, konvergens och komplementaritet förekommer på olika plan och i olika regioner i världen. Även mikro-regionalisering uppkommer vid gränsområden och handelsplatser där landsdelar samarbetar över nationsgränserna (exempelvis Maputo-korridoren).

Regionaliseringen kan ses som ett politiskt svar på globaliseringen som även integrerar TNCs regionalt (Oman 1994: 28). Om man kombinerar de tre klassiska skolbildningarna inom IR i ett regionaliseringsperspektiv kan man föreställa sig hur vi får en kombination av regionalt statssamarbete, regionalism (integrering) och en regional världsordning (ett treblockssystem). Vi ser nämligen hur en tripolär världsekonomi växer fram - EU, Nafta och Stilla havet (Oman 1994: 12). Därmed går det att se globalisering och regionalisering som ömsesidigt förstärkande processer, där globaliseringen är en centrifugal förändringsprocess medan regionaliseringen är centripetal (Oman 1994: 46-48).

Globaliseringen av samhällsvetenskaps perspektiv

Thörn menar att det "glokala" synsättet utmanar de grundläggande distinktionerna mikro/makro och stat/civilt samhälle, utan även att samhällsvetenskapens traditionella "metodologiska nationalism" i sin ämnesuppdelning (nationalekonomi, statsvetenskap, socialantropologi, sociologi osv) och hela idén med en nationellt endogen moderniseringsprocess problematiserats (Thörn 1999: 96-106). Här finns så att säga implicit i själva ansatserna inom samhällsvetenskapen en syn på verkligheten som uppdelad i två - en mindre respektive en större mer avgörande värld; samt samhället som opolitiskt, som politikens objekt, inte dess subjekt. En syn som bekräftar statens byråkratiska uppdelning av sin administration. En syn som antar alla nationalstaters nödvändiga utveckling i linje med vår egen i Europa. Alla dessa skiljelinjer var grundläggande för samhällsvetenskapen under dess formation under 1800-talet. Idag är de alla problematiserade i grunden. Idag är det nödvändigare än någonsin att vi fokuserar på kopplingarna mellan mikro/makro, politik/ekonomi/kultur, transnationellt/nationellt, samt utvecklingens pluralism. Här bör vi med Beck alltså tala om ett "inklusivt gränsbegrepp" (både/och), snarare än såsom den tidiga samhällsvetenskapen i "exklusiva gränsbegrepp" (antingen/eller) (Thörn 1999: 102). "När globaliseringen perforerar de "yttre" nationalstatsgränserna imploderar också dess "inre" sociala organisationsprinciper...[Men] det är alltså inte fråga om den "gränslösa värld" som globalismen skanderar. Gränsdragningar produceras ständigt men har lägre grad av permanens än tidigare och får annorlunda innebörder" (Thörn 1999: 102).

Det klassiska "nivåperspektivet" (Global – Regional – Nationell – Lokal) inom internationella relationer relativiseras. Nivåer kan beroende på vilket socialt fenomen man studerar ha betydelse som modell. Nivåer kan delas upp allt efter skala (ex territoriellt), autonom dynamik (ex marknadslogik) eller dominanshierarki (ex byråkratinivåer). Problemet är bara att tanken om makro/mikro nivåer i grunden är ett systemteoretiskt perspektiv som inte har att göra med livsvärldens erfarenhet, kommunikativa interaktion eller civilsamhällets institutioner (Habermas 1988). Människor upplever inte "lokalt" utan *totalt*. Globaliseringen underminerar nivåanalysers dominans för social teori kring reella händelser i världssamhället. Dessutom verkar det föga övertygande att tala om en universell nivå eller koherens för världen som helhet. Därmed är frågan om samhällen/grupp eller system/organisation är den relevanta analysenheten i studier av internationella relationer? Det är inte en fråga om antingen eller, utan om en *global teori* som förstår människors totala livserfarenhet utan att reducera det till en fråga om systemlogik. Hittills har dock systemperspektivet dominerat internationella relationer. En internationella relationers teori som tar fasta i mänskligt

medvetande har hittills marginaliserats av neo-neodebatten mellan liberalism och realism, samt annan makroorienterad teoribildning (se Baylis och Smith (ed) 1997 och Neufeldt 1995). I kraft av att världen är så stor och varierande är antagligen systemperspektivets observationer av hur effekter hänger samman näraliggande. Då är det lätt att glömma bort att en diplomat, en företagsledare och en föreningsanställd (också) möts i livsvärld när de förhandlar om globaliseringens villkor. De är inte enbart element i ett världssystem. Denna spänning - mellan livserfarenhet och systemlogik - är en grundläggande förklaring till att dominans och motstånd lever sida vid sida i världen.

Global mediakultur och kommersialisering

Den kulturella globaliseringen drivs av media och migration (Thörn 1999: 93). Dagens nyhetsförmedling präglas liksom finansmarkanden av den globala samtidigheten. Cox menar att de nya eliterna i globaliseringen utvecklar en ny civilisations kultur - en "business civilization" (Cox 1996 och 1998). Hooper finner, utifrån empiriska studier av annonser riktade till globalister, att globalisterna formar en ny manlighet - en "frontier masculinity" med ett science-fiction språk kring den globala fronten - där behovet av en mer informell ("feminin") kommersiell kvalitet hämtas från japansk företagsmaskulinitet (Hooper 2000). Denna nya maskulinitet för globalisterna störs dock hela tiden av interna spänningar av genderångest och den ökade synligheten kring genderfrågor. Spänningarna utgör möjligheter för feministerna att bjuda motstånd, potentiellt i allians med lokaliserade män.

Barber (1996) menar, utifrån omfattande empiriska exempel från marknadsföring, att den nya ekonomin - "the infotainment telesector" - går från en hårdvaruproduktion till mjukvaruproduktion, där forandret av våra behov står i centrum. De är "virtuella behovsindustrier" som fått en "postmodern suveränitet" (Barber 1996: 69, 80f). Ingen sektor har så stort globalt ideologiskt och politiskt inflytande och är så influerad av globala marknadsmekanismer, samtidigt som ingen sektor har samma grundlagsskydd mot just demokratisk reglering.

Törst kan inte konstrueras av företagen men däremot smak. Drycken associeras med nya behov, nya smaker och ny status. "You must drink because it makes you feel (your choice): young, sexy, important, 'in', strong, sporty, smart, with it, cool, hot (as in cool), athletic, right on, part of the world as in we-are-the-world as in we-Americans-are-the-world: in sum, like a

winner, like a hero, like a champion, like an American, which is to say, above all, fun-loving..." (Barber 1996: 69). Den ideala drycken är en dryck som ger dig känslan av att släcka törsten samtidigt som den rent biologiskt lämnar dig ännu törstigare.

Det (sen)moderna samhällets projekt är framförallt att forma oss till konsumenter, inte medborgare (Bauman 1996: 74ff). Vi skall ges ett inre tryck av längtan efter sensationer och ett missnöje med det vi nyss konsumerat, av omöjlig men nödvändig tillfredsställelse av (nya) behov, en konsumtion "förklädd som fri viljeyttring" (Bauman 1996: 80).

"Själen" - individuellt och kollektivt - gör en "sekulär comeback" i denna mjukvarukapitalism (Barber 1996: 60, 79). TV-programmens traditionella gränser suddas ut - annonsering, underhållning, information, nyheter, dokumentär, drama - och vi får en blandning av "dokusåpor" och "infomercials". Marknadsföringen idag innebär att en film lanseras samtidigt med boken, leksakerna, spelen och temaparkernas paketerbjudanden. Verklighet görs till fiction och fiction återförs som verkligt liv på ett sätt som upphäver gränsdragningen. TVs främsta syfte är att få människor att fortsätta titta, inte att framföra någon speciell ideologi, annat än sin egen "mediologi". "Underhållning *är* det politiska budskapet" (Barber 1996: 115).

De globala företagens logos fylls med en egen meningsfullhet, ett löfte om ett bättre liv. När de anställda rör sig globalt rör de sig inom företagets sfär, företagets hotell, tandläkare, gym och familjeterapeut. Konsumenter och producenter är i företagets trygga famn. "The new virtual reality corporation...acquires an 'actual personality'...acting more like a civil state or a state religion, than like a shoe company." (Barber 1996: 67).

Försäljningsmängden beror av konsumenternas vanor och beteende och därmed kan inte företagen undvika att manipulera attityder och beteenden. Därför handlar (ny) kapitalism inte enbart om att få människor att fylla existerande behov, för Pepsi är det ett problem när människor traditionellt dricker te i Sri Lanka, liksom att långa lunch traditioner är irriterande för snabbmatskedjor som MacDonalds.

Trots att det inte är svårt att finna politiska ambitioner bakom de globala företagens verksamhet är det inte politiken som står i centrum - utan profiten, men det gör denna kommersiella kultur desto mer oansvarig och kulturellt subversiv. "The ideology of having fun actually *is* an ideology" (Barber 1996: 72). Till och med Jihad kan komodifieras, åtminstone genom film eller litteratur (jämför med hur USAs regering i november 2001 bad Hollywood "hjälpa till i kampen mot terrorism"). "It is the capacity to commercialize all ideas and the material products in which they adhere....not the ideas themselves, that global capitalism strives to appropriate" (Sklair 2000).

Men globaliseringens kulturer innebär samtidigt att nya möjligheter och arenor öppnas för motståndskamp (Merchand & Runyan (ed) 2000: 157ff). De nya gränser som globaliseringen skapar kan utmanas genom intervention eller nyförhandling och kan ta sig "lokala" former eftersom de globala ideologierna, diskurserna eller ekonomiska flödena har lokala effekter. Dessa "lokala" kamper är simultant riktade mot globalt kapital, den neoliberala staten och genderideologier. I kampen förhandlas (nya) gränser för marknad-stat, stat-samhälle, gender relationer och deras egna kulturella och politiska identiteter. En kvinnokamp som inte kallar sig feministisk kan "reject neoliberalism, state socialism, and Western feminism even as they embrace aspects of liberalism and socialism and feminist egalitarianism" (Merchand & Runyan (ed) 2000: 158). Denna lokala kamp är alltså globalt relevant och dessutom är det endast genom denna kamp för att återta meningsfullhet och artikulera subjektivitet/identitet som motståndet kan gå från att vara rent reaktiv till att bli proaktiv.

2: En transnationell senmodernitet

Slutet för det kalla krigets bipolära ordning, interna förändringar inom kapitalismen, en nyliberal våg inom västvärldens stater och informationsteknologins revolution har alltså skapat en öppning för en förändrad världsordning. Att strukturer förändras – både nationellt och på världsnivå – är uppenbart, vad det leder fram till för någon världsordning är dock omdebatterat (Hettne 2001). En rad skilda teorier cirkulerar i den överhettade globaliseringsdiskursen. För att undvika missförstånd bör man skilja tydligt på internationalisering (*mellan* stater som enheter), transnationalisering (*genom* staters gränser) och makro/mikro regionalisering (regional inter-/transnationalisering). Själv förstår jag globaliseringen som ett *historiskt faktum*, såsom huvudsakligen ofrånkomlig och något kvalitativt nytt, samtidigt är globaliseringen präglad av de existerande institutionernas kanalisering av dessa globala flöden och därmed socio-politiskt påverkbar (Abrahamsson & Vinthagen 2001).

Kärnan i globaliseringen är dock transnationalisering/translokalisering, där en multidimensionell och ömsesidig sammankoppling sker mellan *lokala platser* (ekonomiskt, kulturellt, socialt, politiskt) med en *global potential*. Den dominerande drivkraften är den ekonomiska transnationaliseringen (exempelvis är en majoritet av de 300 största ekonomierna i världen företag, inte stater). Denna transnationalisering innebär en *samtidig och växlande*

integration/globalisering och segregation/lokalisering globalt. *Informationsteknologin* förändrar villkoren för massmedia, ekonomi/finansmarknad, bolagsstrukturer (nätverksmarknader). En transnationalisering som inom vissa områden nått ett sådant stadium att ett *globalt nu* (sker i realtid) uppstått för information (nyheter, beslut och pengatransaktioner), vilket är något kvalitativt annorlunda. Sammanfallande och/eller komplementärt med globalisering ser vi liksom tidigare internationalisering och dessutom nyare former av regionalisering.

Tre samtidiga transnationaliseringar i global riktning

Jag skiljer mellan tre typer av globaliseringar. En traditionell bild av ett samhälle inom samhällsvetenskapen är en nationell och territoriell enhet (nationalstaten) bestående av tre samhällssfärer, det politiska systemet (staten), det ekonomiska systemet (marknaden) och civilsamhället (socio-kulturella gemenskapen). Det globaliserade tillståndet vi nu lever i innebär att alla dessa tre sfärer av mänskliga aktiviteter transnationaliseras, inte i någon total mening men i en så pass hög grad att det förändrar villkoren för vår förståelse både av vad som utgör "det internationella systemet" och "nationalstaten". Aktörerna på den internationella makronivån kan inte längre reduceras till enbart stater (och företag), där ingår även internationella frivilligorganisationer (INGOs) och transnationella rörelsenätverk (Willetts 1997: 287ff). Exempelvis kan man lyfta fram att de NGOs som har status som rådgivare inom FNs ECOSOC har gått från omkring 50 stycken efter andra världskriget till idag över 1 500.

Det förekommer en kamp mellan dessa tre globaliseringsrörelser om hur den förändrade ordningen skall stabiliseras. Det är alltså fråga om en kamp *inom* globaliseringen och en kamp som ytterst sett handlar om *vilken* globalisering som skall få råda. Kampen rör konsekvenserna av olika globala förändringsprocesser, tillgången till globala resurser att påverka förändringar, legitimiteten för olika aktörer och deras önskvärda världsordning.

Grafiskt kan man beskriva de tre globaliseringarna som kommande från olika riktningar i det globala rummet och olika tidsordning:

Ekonomins globalisering kan förstås som en "globalisering från ovan" i och med att dess drivande aktörer är ett antal globala eliter med exklusiv resurstillgång till marknaden och teknologin. Denna globalisering sker först och är drivande för de andra. Dess

internationaliseringsfas kan dateras till kapitalismens födelse i Europa kring 1500 (Wallerstein 1979).

Politikens globalisering kan förstås som en ”globalisering från sidan” i och med att dess aktörer – de multilaterala regimerna – försöker att reglera ordningen för de båda andra globaliseringarna, de ekonomiska och socio-kulturella krafterna på en världsnivå. Dess drivande aktörer är multilaterala regimer, d v s nationella regeringars förhandlingar av suveränitet där en ny regional eller internationell suveränitet uppkommer inom specifika områden (Little 1997: 231ff). Dess internationaliseringsfas kan dateras till den Westfaliska freden 1648 (Hettne) bland de europeiska staterna. Det dock först efter andra världskriget som hela världens yta är uppdelad mellan suveräna nationer och deras ömsesidiga respekt av varandras suveränitet regleras i uppkomsten av FN. Dess transnationalisering (i form av en "metasuveränitet" i försvarsallianser och ekonomisk regionalisering) startar redan under det kalla kriget, vilket efter 1990 hade gått så långt att ingen återvändo fanns (Bauman 1996: 58ff). Nationalstatens suveränitet var redan bruten i grunden.

Civilsamhällets globalisering kan förstås som en ”globalisering underifrån” i och med att de sociala rörelser som driver denna förändringsprocess är baserad bland icke-dominerande alternativa eliter och marginaliserade sociala grupper. Dess internationaliseringsfas kan sägas inledas med kampen mot slaveriet under slutet av 1700-talet. Under tiden efter andra världskriget sker en explosionsartad utveckling av antalet INGOs, denna globaliserings formella sida (toppen på isberget). (I)NGOs är endast formella kristalliseringar av de rörelsekulturernas nätverk som de uppstår i. Då dessa nätverk är mer diffusa har deras verksamhet inte uppmärksamats som globala aktörer. Men det skall inte leda till att man bedömer globaliseringen underifrån som marginell. Om man bara tar *ett* exempel på ett globalt nätverk, Peoples Global Action (PGA), och *ett* av dess olika delnätverk som organiserar lantarbetare och småbönder i över 60 länder (Via Campesina), och *en* av dess rörelser (KRRS) så ser vi hur de ensamma mobiliserade det som antagligen är den största enskilda demonstrationen hittills mot den ekonomiska globaliseringen - där 500 000 protesterade mot GATT 1993 i Bangalore. Detta är inget undantag. Tar vi en annan av Via Campesinas rörelser - MST - i Brasilien så har vi ytterligare omkring 1,5 miljoner mobiliserade bönder. Alltså är globaliseringen underifrån enbart osynlig för den som enbart letar efter stater och företag.

Dessa tre globaliseringar kan principiellt förstås som en kraftkamp mellan ekonomin och civilsamhället där var och en av dessa globaliseringsrörelser försöker få den politiska globalisering över på sin egen sida. I sina ytterpoler är det ett val mellan global

monetarisering eller global politisering. Den globalisering som förmår den politiska globaliseringens regimer att permanent och stabilt ordna världen utifrån sina intressen kommer därmed också att bli den globalisering som skapar den nya världsordningen. De måste dock samverka. Kruxet är att politikens regimer behöver en (viss grad av) legitimitet i civilsamhället för att kunna skapa en ordning som är stabil, ekonomin kan i teorin göra sig av med producenter men behovet av konsumenter ökar, samtidigt som en ekonomi som kollapsar (av rörelsemotståndet) skadar både civilsamhället och politiken. Kampen inom globaliseringen handlar därför i grunden om *till vilken grad olika intressen skall inkluderas*. Därför är nyliberalismen med nödvändighet en övergående fas. Vad vi får istället är inte lika lätt att säga men rimligen kommer kampen inom globaliseringen att stå mellan socialliberalism och socialism.

Om resultatet av denna kamp blir att vi får en global stat, global ekonomi och globalt civilsamhälle återstår att se. Då jag tar fasta på ojämnheten i globaliseringens samtidiga integrering och segregering så talar jag hellre om att vad vi får är ett nätverk av multilaterala regimer, en transnationell ekonomi vilken centreras kring en global finansmarknad och flera delvis transnationella civilsamhällens INGOs och nätverk av rörelsekulturer.

En del menar att vi redan har fått ett globalt civilsamhälle med globala värderingar, arenor och institutioner. Mänskliga rättigheter som universiella normer framhålls som tecken på ett globalt civilsamhälle, trots att de utmanas av kulturell pluralism, postmodernism, "Asian values", feminism och etnicitet. De som talar i termer av "globalt civilsamhälle" talar typiskt nog om centrum av världsordning (se Waltzer 1998 (ed)). Med tanke på den ojämnhets som präglar globaliseringen är det rimligare att tala om "transnationella civilsamhällen".

Men här är det viktigt att vara klar över att en globalisering/transnationalisering inte är en ensidig fråga om att staten, marknaden och civilsamhället rör sig från det nationella ut mot det globala. Det flöde som lämnar en nationalstat hamnar i en annan. Rörelsen utåt möts av en rörelse inåt, mot det lokala. Sett från en plats rör sig flödena bortåt, sett från en annan rör de sig inåt.

Utifrån Jürgen Habermas kan vi se hur de politiska och ekonomiska systemen i moderna samhällen genomför en intern systemkolonialisering av civilsamhället. Statens byråkratiska organisationer gör människor till klienter vars liv beror av opersonliga och hierarkiska regelsystem. Marknadens aktörer gör via aggressiv marknadsföring om tidigare förståelsestyrda sociala områden i civilsamhället som exempelvis kulturell livsform och sexualitet till en fråga om pengar, mode och ekonomisk transaktion. En maktlogik och

monetär logik tar alltså över en tidigare (relativt) autonom sfär av kommunikativ logik. Sociala rörelser kan härmed ses som ett försvar mot denna kolonialisering (radikal kultur och identitetspolitik) och intervention av system genom brott mot systemregler (vilda strejker, civil olydnad, sabotage, direkt aktion). Detta försvar kan vara riktat mot moderniseringen i sig (ex fundamentalism, traditionalism) eller mot just systemens kolonialisering av dominans av civilsamhället (ex socialism, globaliseringskritik). Att rörelser trots allt kan uppstå i civilsamhället är för att kolonialiseringen har en icke-totala karaktär. Trots allt förekommer motstånd och autonomi även i samhällen med starka och välorganiserade stater och företag.

De klassiska rörelserna var upptagna av relationen mellan rörelsen och staten/marknaden. De nya rörelserna betonar relationer inom civilsamhället (där staten, patriarkatet, rasismen och marknaden manifesterar sig). De gamla rörelserna ser däremot inte förtrycket i/av civilsamhället som en "politisk" fråga. Konflikter mellan olika nya rörelser handlar om *hur* man skall hantera förtrycket inom civilsamhället (medeldiskussioner).

Om vi kombinerar den tidigare diskussionen kring globaliseringen med tesen om intern kolonialisering så får vi en värld av både *transnationell expansion* (av samhällets alla tre sfärer i global riktning) och *transsocial intervention* (transnationella systems intervention av egna/andras civilsamhällen i lokal riktning). I och med att sammankopplingen av lokala platser utgör kärnan i globaliseringen och interventionen av det lokala är kärnan i kolonialiseringen så inser man att det lokala i grunden rekonstrueras. En konkret lokal plats betydelse som del av transnationella nätverk eller som del av transsociala system avgör vad som händer med den. För vissa lokala platser innebär detta att traditionella institutioner och kommunikativ logik undanträngs och fragmenteras. En social öken uppstår. För andra lokala platser innebär det att andra kommunikativa logiker och kulturella livsformer ges utrymme i ett transnationellt civilsamhälle, tack vare tillgången till globala resurser. En glocal by uppstår.

Den transsociala interventionen av civilsamhället kan förstås som en fortsättning (och förstärkning) av det moderna projektets disciplinering av människan. Bauman (1996) menar att det är två kontrollsystém som tillsammans utgör komplement i moderniseringsprocessens disciplinerande omkonstruktion av människor. Statens klassiska kontroll av sina medborgare innebär att *de många bevakar de få* (panoptikon) i olika totala institutioner (fängelser, sjukhus och barracker), medan moderna massmedias kontroll tvärtom innebär att *de många bevakar de få* (synoptikon).⁷ De få som betraktas på TV/Internet/Video/Temaparker är celebriteterna,

⁷ Bauman utgår här från en teori utvecklad av rättssociologen Mathisen (utifrån hans kritik av Foucaults panoptikonmodell), sid 49ff.

vilka kan komma från sportens, vetenskapens, politikens eller underhållningens värld. Oavsett varifrån de kommer så visar de dock upp samma sak, deras egna framstående värld.

Massmedia är "ett interaktivt envägsmedium", där "oavsett vad de talar om...förmedlar budskapet om...[d]eras liv, deras *sätt att leva*...I synoptikon betraktar de lokala de globala" (Bauman 1996: 53). I kombinationen har vi den moderna högst förfinade och vetenskapligt utvecklade varianten av morot och piska. I panoptikon interneras du som straff om du inte agerar förväntat/normalt (psykiskt sjukt eller kriminellt) medan i synoptikon inkluderas du om du agerar förväntat/normalt (är kreditvärdig, har password eller medlemskort). Här kan min egen erfarenhet från fängelser illustrera kombinationen. Det är sammanhanget intressant att i fängelse är det ett straff att *placeras* i isoleringscell (panoptikon) eller att *fråntas* rätten att se på TV (synoptikon).

Staten försvinner alltså inte från sin territoriella plats, utan ges nya former och roller i denna transnationalisering (där egentligen bara deras olika monopol/suveränitet har brutits) och staten som byråkratisk organisation i högsta grad är levande. Vi har alltså inte lämnat det moderna projektets idéer om rationalitet, nationalism, statsbyggnad, industrialisering osv. Det gör att jag ser senmodernitet som ett rimligt begrepp för att beteckna världssamhället.

3: Motståndet mot globaliseringen av det (sen)moderna

En ekonomisk internationell liberalisering möts av en socio-politisk reaktion, det hände förra gången och det händer nu. Denna *dubbla rörelse*, myntades av Polanyi (1989) och innebär att den expanderande och penetrerande marknaden förstör existerande sociala strukturer och därför möts av en reaktion, ett försök att via social och politisk kontroll återskapa redistribution, vilket förra gången skapade välfärdssamhället som en kompromiss mellan kapital och politik. Men inget säger med säkerhet att denna dubbla rörelse leder till en progressiv reaktion. Fascismen var enligt Polanyi en internationell ekonomisk och politisk rörelse. Fascism utgjorde en verklig lösning på motsägelserna i marknads samhället, en reform av marknadsekonomin på bekostnad av de demokratiska institutionerna, inom politiken och industrin. Den bröt med den liberala ekonomin genom att införa politisk kontroll över de internationella transaktionerna. När världsmarknaden kollapsar är fascism, liksom New Deal och socialism tre olika typformer för bemötandet av den ekonomiska

instabiliteten.⁸ Fascismen kom till makten i Tyskland, Japan och Italien genom att
marknadens kollaps i 30-talets depression gjort möjlighetsstrukturen öppen för sådant
agerande, och dessa tre länder tillhörde de som hade mest att tjäna på att bryta spelets regler i
den liberala ekonomin.⁹

Det politiska våldet har spelat en traditionellt viktig roll för motståndet mot ekonomisk
liberalisering. De traditionella gerillarörelsernas befrielsekamp för en nationell eller
socialistisk befrielse finns kvar, men har gets nya villkor. Sovjetunionen finns inte kvar som
allierad och finansieringskällorna för den militära kampen har diversifierats. Det kan handla
om råvaruutvinning (exempelvis diamanter, droger eller människohandel) och transnationell
handel för egen privatvinning med bankkonton utomlands (warlordism). Eller en
"beskattning" av företag i öppen förhandling i skyddade områden (Gunnarsson & Stenvång
1995). Här ser vi alltså en privatiseringstrend av den gerillakamp som tidigare var inramad av
kalla krigets blockpolitik.

Staten var central för den socio-politiska reaktionen förra gången. Det är svårare att se
staten som samma centrum igen, i varje fall för en global/internationell reaktion.. Allianser av
stater i periferin av världssystemet har försökts som motståndsstrategi (The Non-Aligned
Movement). Men svårigheten att bilda ett gemensamt block utifrån en grundidé av
avståndstagande från stormakternas blockpolitik, delade upp alliansen i dess olika ideologiska
fraktioner, där framförallt Latinamerika vände alliansen ryggen var gång en möjlighet gavs
(Bauman 1996: 62. Roy 1999: 65ff). Det stämmer väl med Wallersteins systemteori om semi-
periferins roll som buffert mot revolt från periferin (Wallerstein 1979). Idag är det än svårare
när staten förändras och fragmenteras och den globala stratifieringen är varierande med
globala flödens ebb och flod.

Sprickorna i globaliseringen

Men även om staten kanske inte är svaret, så är politiken möjlig. Stephen Gill visar att inom
den neo-liberala och marknadspräglade världsordningen finns inneboende konflikter som gör
dess fulländade vision omöjlig. Det förekommer en sammanvävd och parallell process av
integration och/eller marginalisering till/från den politiska ekonomin vilken drabbar grupper i

⁸ Ibid, sid 61.

⁹ Ibid, sid 73-74.

nord såväl som i syd.¹⁰ När demokratin, efter andra världskriget, etablerades som normen i världen, blev folket suveräna (till skillnad mot den suveräna staten vilket var den tidigare världsordningens grund), *samtidigt* som individerna känner sig allt mer maktlösa. Det har att göra med flera saker, bland annat att den nationella demokratin är allt mer maktlös i den globala ekonomin och de demokratiska problemen (ex miljön) är globala problem.

Nationalismen som är i hjärtat av den tidiga modernismen är ett bra exempel på hur moderniseringsprocessen både driver en dominant förändring och själv sår frö till motståndet mot moderniseringen. Avkoloniseringskampen i bland annat Afrika, Västindien och Asien hämtade näring ur nationalismens globala spridning i kolonialiseringens processen och världskrigens förödande kamp mellan redan etablerade nationalstater (Hall 1999: 235. Woodruff 1998: 228ff). Nationalismens idé blev alltså både grund till kolonialiseringskonkurrensen mellan de europeiska nationalstaterna och grunden till kolonialismens sammanbrott. Nationalismen är både ett fenomen som underbygger statens säkerhet och utmanar den, för samman gemenskaper och splittrar dem (Halliday 1997: 359ff). Liberalismens idé om universella rättigheter och parlamentarismens idé om folksuveränitet är andra sådana *samtidigt dominanta diskurser i sin konservativa tolkning och motdiskurser i sin radikala tolkning*. Urbaniseringen är en annan sådan effekt av moderniseringen som alstrar ökade möjligheter för motstånd (Wallerstein 1979: 63). Här ser vi alltså en grogrund till motstånd inifrån själva idékärnan/effekterna av den transnationella liberalismens hegemoni.

Förutom diskursiva motsättningar som finns existerar även ekonomiska. På kort sikt skall företagen tjäna så stor profit som möjligt, vilket innebär en maximal utvinning av överskottet från omedelbar konsumtion, samtidigt skall de på lång sikt utvinna profit, vilket kräver en ökning av efterfrågan, vilket enbart kan åstadkommas genom en fördelning av överskottet som utvinns (Wallerstein 1979: 35). Dessutom innebär varje kooptering av de som gör motstånd att fler skall dela överskottet och att varje ny kooptering blir allt mer kostsam för kärnan i den kapitalistiska verksamheten - profiten. Då kriser uppkommer i världssystemet eller då systemets relativa täthet minskar i de historiska förändringsvågorna, uppkommer en större möjlighet att agera fritt (Wallerstein 1997). Sådana fundamentala kriser skapas exempelvis genom miljöförstörelsen.

Tomlinson (1999) lyfter fram hur "deterritorialiseringen" (the "disembedding" of locality) i globaliseringen samtidigt inbegriper en "reterritorialisering" (the "reembedding" of a "delocalized locality") genom *hybridisering*, där vi får hybridkulturer och en slags "refiguring" av hegemoni. Det är möjligt genom att den vardagliga erfarenhetsrutinen är

¹⁰ Hettne (1995), sid 65-99, se speciellt sid 77.

ambivalent och skapar utrymme för en mix som visserligen är villkorad av hegemonisk diskurs men ändå inte stängd utan låter sig rekonstrueras. Ens position (som person, grupp eller nation) i en stratifiering utifrån informationstillgång avgör storleken på detta utrymme för hybridisering.

Här ser vi den centrala roll som kulturell kamp i vardagslivets lokala miljö får som en ny politisk arena - det *glokala* - som inte längre är "lokal" (utan globalt länkad till andra lokaliteter via dominant diskurs). Likaså framstår den diskursiva kamp som förs av feminister, poststrukturalister och postkolonialister som en central motståndskamp mot dominerande berättelsers myter och ytterst mot den liberala transnationella hegemonin (se Eriksson mfl (red) 1999). Här öppnas ytterligare en ny politisk arena - språkstilen eller textens/berättelsens sprickor.

Jihad vs. McWorld

Den växande pluralismen av identiteter skapar en allt mer ohållbar samling krav och utmaningar för nationalstaten och ett fragmentering av det nationella civilsamhället, vilket leder till en legitimitetskris (Castells 1997: 271-272). Den politiska legitimitetskrisen leder stater mot decentralisering, vilket ger lokala regeringar utrymme att agera självständigt gentemot de globala krafterna, vilket ytterligare undergräver nationalstaten. Vissa inklusiva identiteter använder sig av de lokala institutionerna för att stärka sin kultur, andra marginaliserade exklusiva identiteter söker nationalstatens skydd för sina rättigheter (Castells 1997: 274-275). Om nationalstaten misslyckas rekonstruera en ny kraftfull och samlande nationell identitet eller ge skydd och utrymme åt skilda identiteter inom nationalstaten, kan en separatistisk nationell rörelse växa fram, vilken kan ta över makten i lokala institutioner eller bryta sig loss och bilda en ny stat. Om exklusiva identiteter bildar nya stater eller tar över existerande nationalstater och gör staten till ett uttryck för denna identitet uppstår fundamentalistiska stater, vilka i grund och botten inte är nationalstater (Castells 1997: 275-276). "The fundamentalist project is a global theocracy, not a national, religious state" (Castells 1997: 276).

Jag tror att en politiserad etnicitet inte kan i sig vara en annan globalisering utan med nödvändighet är ett försök att framhäva det partikulära gentemot det universella eller globala. Samtidigt har det ännu inte vara praktiskt möjligt för någon muslimsk stat att ta ledningen för en global/regional muslimsk gemenskap (Murden 1997: 387).

Politiserad islam har historiskt varit en del av moderniseringen och det nationella statsbyggnadsprojektet. Den muslimska fundamentalismen tar utgångspunkt i en bokstavstrogenhet till de religiösa skrifterna i Koranen och har längre historiska rötter. Sedan vändpunkten vid det förnedrande nederlaget mot Israel i junikriget 1967 har en ny variant av politisk islam och fundamentalism vuxit fram (Murden 1997: 382). Den politiska fundamentalismen är en neofundamentalism, en reaktion mot modernismen, globaliseringen och egna sekulära misslyckanden där aktivism, våld och "Jihad" - den heliga kampen - sätts i centrum. Som exempel kan nämnas de nya militanta organisationerna Hamas (1987-), Hizbollah (1982-) och al-Jihad (1978-). De snabba förändringsprocesserna på nationell nivå leder till socioekonomiska skillnader och en besvikelse finns över de västerländska ideologiernas misslyckande (nationalism, socialism, liberalism). Men även en internt bristande demokrati i arabstater eller muslimska samhällen spelar roll för framväxten av en politisk fundamentalism. Till skillnad mot tidigare nationella befrielsekampers fokus på en medborgarnationalism så tar denna nya politiska islam fasta på en primordial etnisk nationalism som i högre grad kräver religiös, kulturell, historisk och identitetsmässig homogenitet. Här finns en tanke om något absolut, naturligt och grundläggande i en social grupps gemenskap. Den neofundamentalistiska rörelsen hämtar framförallt näring bland sociala grupper av unga, fattiga från städer, som inte har haft många möjligheter i auktoritära regimers misslyckade modernism under tryck från en ökande globalisering (Murden 1997: 384), men liksom fascism hämtar fundamentalismen näring även från de frustrerade grupperna med resurser - medelklassen och den ännu eller helt nyligen välbärgade bondeklassen (Lieven 2001). Kampen mot den transnationella liberalismens hegemoni (eller "Väst") har varit en drivkraft både i opposition och regeringsställning för denna nya islamism (Murden 1997: 377, 384).

Skilda sociala grupper som marginaliseras av transnationella processer är inte enade i identitet men i given/askriptiv identitet, i diskriminering och i den problematik de lever med (Appiah 1992). Den fundamentalistiska idén om den egna gruppens essens - autentiska kultur eller gemenskap - är i sig en ny påförd (motstånd)identitet utifrån en reaktion på en tidigare påförd identitet. Återigen görs olikheter/skillnader till en enhet/likhet. Det fundamentalistiska svaret är väckt av en historisk dominans. Därmed är fundamentalismen i grunden ett senmodernt fenomen, ett återvändande till historiska rötter eller ursprung genom en omkonstruktion av historien i en ny berättelse som hävdas vara den "ursprungliga".

Men fundamentalismen är inte enbart ett svar på globaliseringen. Benjamin Barber (1996 och 2000) hävdar att kampen mellan militant religion (inte bara muslimsk) - Jihad - och den

nyliberala globaliseringen - McWorld - lever i en samexistens, som präglas av att de ömsesidigt skapar förutsättningarna för varandra och bekämpar varandra - samtidigt som det inte är någon tvekan vem som är mäktigast... Det oroande är dock vad de har gemensamt - kaos - avsaknaden av demokrati och politisk gemenskap, nationellt så väl som globalt. Båda för krig mot den nationella statens suveränitet och formande av demokratisk reglering - även när de agerar i namn av "valfrihet" (McWorld) eller "självbestämmande" (Jihad). Samtidigt lånar de från varandra - Jihad använder sig av informationsteknologi i sin kamp och McWorld kommersialiserar Jihads uttrycksformer i sin videologi. McWorld utmanar nationalstatens gränser utifrån och Jihad inifrån. Jihad för en "blodig identitetspolitik" i "mikrokrig" medan McWorld för en "blodlös profit ekonomi" och pressar in oss en dominant "makrofred" (Barber 1996: 8, 20).

McWorld handlar om "the right to shop". "Its template is American, its form style. Its goods are as much images as matériel, an aesthetic as well as a product line. It is about culture as commodity, apparel as ideology...theme parks - the new churches of a commercial civilization in which malls are the public squares...image exports, creating a common world taste...Hard power yields to soft, while ideology is transmuted into a kind of videology that works through sound bites and film clips." (Barber 1996: 17).

Denna globala kommersialism innebär dock inte att vi får en kulturell homogenisering, inte heller en genuin kulturell heterogenitet. Homogeniseringen är tvärtom en del av det heterogent globala. I denna globala kultur görs kulturella skillnader allt mer globala. Den lokala kulturen får ett medium genom den globala kulturen, en publik och en längtan. Varken McWorld eller Jihad blir ett tvingande dikotomiskt val, istället tvingar de in oss i "some stifling amalgam of the two suspended in chaos" (Barber 1996: 19).

De kulturella gemenskapernas reaktiva och proaktiva motstånd

Castells kritiserar den vanliga uppfattningen om att nationer skulle vara "imagined communities" eller rent av elitors manipulationer med hjälp av godtyckliga enheter (Castells 1997: 27-67). Till att börja med bör man skilja mellan nationer och stater, vilka förts samman till "nationalstater" under de senaste århundraden med varierande framgång (Castells 1997: 51). Idag ser vi både nationer som bekämpar existerande nationalstater (ex Ryssland) och nationer som är självmedvetna och långvariga utan att sträva efter att forma en stat (ex Katalonien).

För att bygga nationer räcker det med en "shared experience" - etnicitet, religion, språk eller territorium räcker inte men blir ofta byggstenar i konstruktionen av nationen (Castells 1997: 29), även om just språket utgör en fundamental ingrediens för den nationella självmedvetenheten (self-recognition) (Castells 1997: 52). Språket skapar en osynlig nationell gränsdragning, vilken är mindre exklusiv än etnicitet eller territorium (Castells 1997: 52). Etnicitet kan ge grogrund för defensiva fickor, men inte för nya goda gemenskaper eftersom etnicitet vilar på "primary bonds" som är i upplösning i nätverkssamhället (Castells 1997: 59). På samma sätt förhåller det sig med den territoriella gemenskapen. Territoriet skapar inte av sig själv en kulturell gemenskap men kan utgöra plattform för en mobilisering.

De kulturella gemenskaperna karakteriseras av att de är defensiva reaktioner mot rådande sociala trender, som organiseras kring specifika värden och identiteter vilka fungerar som flykt ("refuge") och solidaritet mot den utanförliggande onda världen (Castells 1997: 65). De är reaktioner mot globaliseringen, flexibilitet och nätverkande, samt den patriarkala familjens kris. Den kristna fundamentalismen - som är stark bland annat i USA - kan förstås som driven av hoten från både globaliseringen och den patriarkala familjen (Castells 1997: 25). Den muslimska fundamentalismen - vilken har ökat i omfattning på ett explosionsartat sätt, i alla muslimska samhälle och bland muslimska minoriteter i icke-muslimska samhällen - kan förstås som driven av störningar i traditionella samhällen och misslyckade nationalstatsprojekt (både kapitalistiska och socialistiska sådana) (Castells 1997: 13-21).

De kulturella gemenskaperna tenderar att stänga sina gränser inom sin egen gemenskap eftersom de är reaktioner på det civila samhällets och nationalstatens sönderfall. Dessa gränser kan förbli stängda men när/om de öppnas kan dessa kulturella gemenskaper utgöra den främsta källan till de projektidentiteter som utgör möjligheten för transformeringar av nätverkssamhället (Castells 1997: 67).

Castells ser miljörelsen och kvinnorörelsen som proaktiva motståndsrörelser. Miljörelsen drar fram en ny projektidentitet, vilken präglas av människan som en del av naturen, enheten mellan arterna och materien och vår rum-tids (spatiotemporal) evolution (Castells 1997: 126). Inom miljörelsen finns dock två skilda ansatser, ett defensivt försök att kontrollera platsen och ett offensivt försök att kontrollera tiden (Castells 1997: 62). Miljörelsen försöker alltså dels att skydda den ekologiska situationen här och nu, vilket riskerar att leda till en kamp för att skydda den egna lokalmiljön framför andra ("not in my backyard") - dels att skydda kommande generationer och naturens framtid. Miljörelsens projektidentitet utmärks därmed av en radikalt annorlunda tidsuppfattning, där människan och hennes relation till naturen sätts i ett kosmologiskt perspektiv, tiden görs "glaciär" (glacial)

(Castells 1997: 121-126). Miljörörelsens arbete sker i ett motstånd mot globaliseringens platslösa flöden och sammanpressning av rum och tid, till en global samtidighet.

Kvinnorörelsen utmärks av ett proaktivt försök att genom kamp och diskurser mot genderorientering i sociala institutioner de/rekonstruera kvinnlig identitet (Castells 1997: 202). Kvinnorörelsen kämpar mot mannens dominans, bygger på och förstärker den pågående upplösningen av den patriarkala familjen. Genom sin kamp skapar kvinnorörelsen inte en kvinnlig identitet, utan flera. Skilda typer av rörelser inom kvinnorörelsen försöker på olika sätt konstruera kvinnor som subjekt, kvinnors gemenskap, bekräfta kvinnors specifika och högre värden eller multipla identiteter, självdefinierade utifrån skilda erfarenheter, upplösa den sexuella uppdelningen och genom praktiska projekt bryta kvinnors underordning och stärka kvinnors kamp för överlevnad och värdighet (empowerment) (Castells 1997: 194-202).

Den homosexuella rörelsen försvarar inte endast den mänskliga rättigheten att välja vem och hur man vill älska. Den utövar en fundamental kulturell kritik genom att rubba sexuella gränser och upplösa sammankopplingen mellan familj, sexualitet, kärlek, gender och makt (Castells 1997: 220-221). Det är genom att rekonstruera så grundläggande sociala enheter som sexualitet, familj och personlighet som fundamentet för det nuvarande förtrycket och civilisationen hotas av rörelsen. Därmed ser vi även anledningen till att fundamentalistiskt religiösa rörelsers aggressivitet mot homosexuella (och feminister), då de ju försöker försvara den borttynande patriarkala familjen.

Identitet kan vara ett nav för motstånd och sociala projekt

Castells menar att det finns tre centrala identiteter; legitimerande identiteter, motståndsidentiteter och projektidentiteter (Castells 1997: 7-12). De två första placerar han i det sociala på ett övertygande sätt medans det tredje - den identitet som han uppenbarligen hoppas skall kunna leda till demokratisk reform - förstår man inte riktigt varifrån den kommer. Den kan tydligen både vara ett elitprojekt och en "prolongation of communal resistance" mot globaliseringen och dess eliter (Castells 1997: 11) (trots att han kritiserar Giddens och menar att det var under "senmoderniteten" som en elit kunde genomföra ett "reflexive project", inte nu längre).

Patriarkatet, männens institutionellt upprätthållna auktoritet över kvinnor och deras barn i familjen, är grundläggande för varje modernt samhälle. Mannens makt i familjen kan endast upprätthållas genom att den genomsyrar hela samhällets organisation, ekonomiskt, politiskt,

juridiskt och så vidare. Castells menar att om den patriarkala familjen upplöses, så kan mannens makt över kvinnor och barn inte upprätthållas, för då framstår den i sin nakenhet som inget annat än just - ren makt. Det är alltså genom den patriarkala familjen som mannens makt ges en legitimitet, då det är där som vi alla socialiseras till samhällsmedborgare.

Den patriarkala familjen är i upplösningstillstånd enligt alla indikatorer (senare giftermål och graviditeter, ökande separationer, familjevåld och spänningar, samt ett ökande antal andra typer av familjebildningar). Det beror på globaliseringen, ny reproduktionsteknologi och kvinnors kamp (Castells 1997: 134-135). Denna tendens är krisartad i västvärlden men märks tydligt även i flera andra kulturer runt hela jordklotet (Castells 1997: 138-175).

Det förekommer alltså en sexuella revolutionen, som dock inte handlar om fri sexualitet, utan om en frikoppling ("de-linking") mellan äktenskap, familj, heterosexualitet och sexuellt uttryck (or desire) (Castells 1997: 235). Tidigare var de intimt sammankopplade till en enda enhet, numera är de skilda enheter, vilka kan kombineras i en rad olika varianter. Eftersom familj och sexualitet är så fundamentala för formandet av personlighetssystem så kan vi här ana framväxten av nya personlighetstyper, men även störningar och sammankopplingar mellan sexualitet och våld (Castells 1997: 241-242).

Den patriarkala familjens upplösning är alltså i fullt antågande, vilket är positivt i den betydelsen att fundamentet för det genom tiderna och kulturerna allra vanligaste formen för förtryck därmed upplöses. Men det är samtidigt djupt problematiskt - i varje fall i den mån vi inte finner funktionella ersättare till denna familjeform - eftersom familjens upplösning innebär att den ordnade överföringen av kulturella koder från en generation till en annan störs. Samtidigt ser vi hur nationalstaten, demokratin, arbetarrörelsen, kyrkan och de politiska ideologierna upplöses eller förlorar sin legitimitet (vilket inte innebär att de försvinner, dock att deras betydelser har förändrats från självständiga aktörer till deltagare i allianser, Castells II: 360). Globaliseringen innebär alltså en upplösning av de sociala band som tidigare gett oss (relativt) sammanhållna nationers stater, civila samhällen och nationella ekonomier. Denna upplösning av legitimerande identiteter ger oss möjligheter att rekonstruera nya identiteter men inget säger med nödvändighet att det är det som kommer att ske. Vi kan lika gärna hamna i tillstånd av störda personligheter och stängda gemenskaper vilka defensivt försöker att isolera sig från globaliseringen genom att hålla fast vid och skydda de primära identiteterna (territoriet, Gud, nationen, etniciteten, familjen, sexualiteten). Det är detta som en del författare har kallat det narcissitiska samhället eller nya stamsamhället ("tribalisation"). "At first sight, we are witnessing the emergence of a world exclusively made of markets, networks, individuals, and strategic organisations, apparently governed by patterns of

”rational expectations”..., except when these ”rational individuals” suddenly shoot their neighbor, rape a little girl, or spread nerve gas in the subway” (Castells 1997: 355).

Motståndet mot globaliseringen förs både offensivt och defensivt kring de tre fundamentala enheterna i det nya nätverkssamhället - tid, rum och teknologi (Castells 1997: 358). Makten har förändrats under dessa nya förhållanden. Makten är inte längre placerad i institutioner, organisationer eller hos symboliska kontrollörer, utan utspridd i globala nätverk av tillgångar, makt, information och föreställningar (images), vilka cirkulerar och transformeras i en varierande och ”dematerialiserad geografi” (Castells 1997: 359). ”The new power lies in the codes of information and in the images of representation around which societies organize their institutions, and people build their lives, and decide their behaviour. The sites of this power are people’s minds” (Castells 1997: 359). Makten är en funktion av den oändliga kamp som förs kring de kulturella koderna i samhället. Därmed blir identiteter så avgörande för motståndet, eftersom de organiserar människors värden, intressen och projekt kring den levda erfarenheten, vilken är sammankopplad med de sociala banden till naturen, historien, geografien och kulturen (Castells 1997: 360). Social förändring i nätverkssamhället kan - men inte nödvändigtvis - växa fram ur de defensiva gemenskaperna vilka funnit tillfälligt fäste i någon klyfta, kramlande fast kring traditionella värden, såsom Gud, nationen eller familjen. Förändringen kan även formas ur de proaktiva rörelsernas identitetskonstruktioner - såsom ur miljö- eller kvinnorörelsen. Dessa motståndsideiteter präglas dock av just motståndet mot globaliseringen, vilket gör kommunikationen svag, både mellan rörelsen och staten (där kommunikationen begränsas till kampen och förhandlingen kring deras specifika intressen eller värden), samt mellan rörelserna (eftersom de är alla byggda kring gemenskapers in- och utdefiniering) (Castells 1997: 356). Därmed blir även individuella själv-definitioner av identiteter hotande mot den kulturella gemenskapen. Här finns en likhet med globaliseringen som genom sin homogenisering och atomisering av individerna inte bara bryter sönder traditionella gemenskaper, utan skapar en folkmassa av konsumenter, där genuin individualisering försvåras eftersom resurserna för identitetskonstruktionen berövas individerna.

I grunden av denna homogenisering står ett enande av världen genom spridandet av internationella standardiseringar, i synnerhet kulturella sådana (Hobsbawm 2000). Vi ser alltså hur både dialog mellan människor och individuella projekt blir en bristvara. Vidare kan vi anta att de fragmenterade kulturella gemenskaperna som uppstår i globaliseringens släptåg kommer att ha svårigheter att leva i fred och samförstånd.

Formandet av "projektidentiteter" ser Castells som avgörande för att det överhuvudtaget skall bli möjligt att rekonstruera staten och det civila samhället (Castells 1997: 356-358). Här kan man tänka sig uppkomsten av religiösa stater, små nationalstater, multilaterala nätverk, stadsstater, nya jämlika familjer eller miljösamhällen. Sociala rörelser som uppkommer ur motståndsgemenskaperna är de möjliga subjekten i informationsåldern (Castells 1997: 360-361). De måste dock då vara "symbol mobilizers" och använda sig av den existerande "real virtuality" kulturen och introducera nya koder formade i autonoma identitetsprojekt. Sådana mobilisatorer ser Castells i de nya "profeterna" vilka ger ett ansikte (eller mask) till ett symboliskt uppror. Som exempel kan nämnas rockstjärnan Sting som under turnéer har propagerat för regnskogarna och i Argentina på scen dansat med "galna mödrar" som kämpar för sina under diktaturen "försvunna" barn. Men den avgörande symbolaktören är de sociala rörelser som intervenerar i nätverkssamhället utifrån sin egen nätverksdecentraliserade form för organisation, då nya kulturella koder produceras utan centraliserat ledarskap, utan genom strömningar i nätverken. Ett exempel är den "gröna kultur" som sprids genom miljörelsens avancerade elektroniska eller sociala nätverk.

Internet utgör en arena i sig själv för motståndskamp - så kallade *netwars*. (Cleaver 1999. Ronfeldt & Arquilla 2001). Motståndet tar sig en rad skilda former som virusspridning, hemsidessabotage, databasintrång, email-bombning (överbelastning av emailadress) och falska hemsidor/email/pressmeddelanden/reklamannonser. Här finns utrymme för terrorism, kriminalitet och militant politik.

Identitet kan alltså vara en del av motståndet. Men identitet är ett problematiskt begrepp när man talar om global politisk gemenskap. Rörelseforskaren Alberto Melucci låser fast rörelsers betydelser i deras självförståelse av sina handlingar ("identitet" och "mening") (Vinthagen 1997). Det gör kommunikation i grunden omöjligt, i varje fall så länge som identiteten är etablerad och inte håller på att bryta samman och befinner sig i en process av (re)konstruktion. Till en del kan man säga att Castells gör samman sak (se Castells II: 6-7). Jag förstår det dock som att Castells menar att alla identiteter är i upplösning i globaliseringens brytningstid, vilket skapar just ett utrymme i en annars av Vi-Dom-logik låst identitetsgemenskap.

4: Slutsatser: En global motståndstypologi (en preliminär skiss!!)

Att stater, producenter och/eller konsumenter förenas i en politisk världsregering, är det enda riktigt avgörande hotet mot företagens och den globala ekonomins dominans. Då en sådan effektiv global reglering av kapitalismen verkar högst osannolik så har vi endast möjlighet att typologisera de motståndformer som finns.

Men motståndet har ett en gemensam fiende eller ett gemensamt problem. Den nuvarande globaliseringen drivs fram av en global allians mellan stater och marknadskrafter där ideologin är gemensam. Globaliseringens komplexa uttrycksformer och hybrida resultat skall inte leda till att man missar dess homogena ursprung. *Alliance capitalism* tillhör just det utmärkande för den globala ekonomin, vilket undergräver klassiska teorier om dualiteten marknad och stat och är en grund för formandet av en teori om "global politisk ekonomi" (Palan (ed) 2000). "TNCs produce commodities...The transnational capitalist class produces the political environment...The culture-ideology of consumerism produces the values and attitudes that create and sustain the need for the products" (Sklair 2000). Ledningen för TNCs, globaliserade statsbyråkrater, kapitalistinspirerade politiker och professionella utgör tillsammans med kommersiella eliter inom handel och media en "international managerial bourgeoisie" förenad av sin gemensamma globala kultur av "transnational practices" (Sklair 2000).

Skillnaden i motstånd blir därmed principiellt begränsad till ett val mellan att driva globalisering i en annan form eller försöka stoppa globaliseringen. Vi får alltså *en annan globalisering* eller *antiglobalisering*. I en värld präglad av en multidimensionell globalisering, med samtidig intern systemkolonialisering och transnationell sammanvävning av lokaliteter verkar inte skillnaderna i vad olika motståndskrafter bekämpar vara det avgörande. Naturligtvis är det skillnad mellan att bekämpa ett hindunationalistiskt projekt i ett globaliserat Indien, än vad det är att bekämpa en mångkulturell rasblandning i ett globaliserat USA, men dessa skillnader är skillnader i emfas på sidor av samma globalisering. Ytterst har de alla med globaliserings förändringsprocesser att göra och det (sen)moderna projekt som drivs av (neo)liberala eliter. Om de vill beröra de centrala krafterna bakom globaliseringen kan de i princip bara välja mellan att fokusera på statsapparater, marknadskrafter eller ideologier.

Samtidigt bör den ökade graden av diffus (mindre institutionaliserad) politisk/ekonomisk makt innebära att *motståndet blir allt mer diffust* (Chin & Mittelman 2000). Alternativet är att tvinga fram en synlighet genom att rikta in sig på en *symbolkamp* mot logos, centrala byggnader eller möten - så som den globaliseringskritiska rörelsen har gjort i Seattle eller som ännu ej kända terrorister gjorde den 11/9 mot World Trade Center i New York.

Klassisk politik - nationella val - blir i ökad utsträckning irrelevanta, därmed även engagemang i politiska partier och fackföreningar, i varje fall så länge de är just nationellt orienterade. Att *kultur, vardag, lokalitet, personlig livsstil, privata behov och den individuella kroppen* blir heta politiska arenor har redan framkommit. Att *staden* blir central är inte heller så konstigt eftersom staden är den centrala lokaliteten som globaliseras. Globala städer framstår som de centrala noderna i den nya flexibla nätverkskapitalismen (Castells 1996). Staden är den simultana platsen för globaliseringens oproportionerliga fördelar och nackdelar. "Cities have become increasingly strategic for global capital; and marginalized people have found their voice and are making claims on the city" (Sassen 2000).

Jag hamnar därför i en slutsats kring motståndskrafter utifrån *hur* man bekämpar/modifierar den samma globaliseringen:

1. ***Offensiva globaliseringskritiska projekt*** på globala arenor vilken drivs av en vision om global jämlikhet och demokrati. INGOs som arbetar med förespråkarnätverk kring mänskliga rättigheter, rättvis handel och företagsansvar (Trade Watch, Bank Watch, Students against Sweatshops etc). Här använder man de inneboende motsättningarna och ofullfyllda löften som finns implicit i liberalism, mänskliga rättigheter, modernism och globalisering, som språngbräda i kritiken av dess existerande form. Det är alltså en *intern normkritik* utifrån systemets grundläggande normer och legitimitet. Kampen är inte riktad mot globaliseringen utan *mot den ekonomiska dimensionens dominans*.
2. ***Neonationalstatsprojekt***: Regionalisering (större stater) eller (semi)protektionism av gamla stater: vilket drivs av en socialliberal/socialistisk tanke om att reglera de värsta effekterna av globaliseringen samtidigt som man integrerar i syfte att kunna delta. Professionella politiker och fackföreningstjänstemän. Här använder man intressegemenskaper utifrån geografisk närhet och de motsägelsefulla konsekvenser som globaliseringen medför. Det är alltså fråga om en *intern intressepolitik* utifrån de positioner systemet har gett tidigare fungerande enheter.
3. ***Lokala fästningsbyggande*** (nya småstater) vilken drivs av tanken att man genom starkare kulturella, politiska, kommunikativa eller ekonomiska gränser (i mindre och mer kontrollerade statsenheter) kan skydda sig mot effekterna av globaliseringen. Dess nationalstatliga politiska variant exemplifieras av Nordkorea och dess nationalstatliga religiösa variant av talibanernas Afghanistan. Dess rörelsepolitiska variant finns i högerextrem rasistisk version, exempelvis Le Pen i Frankrike eller Farrakan i USA, eller i

en etnopolitisk version på Balkan under kriget efter 1992. Här använder man vissa delar av den moderna diskursens tankar om nationell gemenskap, etnicitet och suveränitet i ett försök att återupprätta gränserna (för den lilla eller genom utrensning homogeniserade gemenskapen). Det är alltså ett *avståndstagande från globaliseringen och återvändande till det internationella systemets logik*.

4. ***Offensiva antiglobaliseringsprojekt*** vilken drivs av en konkurrerande samhällsvision, religion eller socialt system. Ett exempel är den "muslimska terroristinternational" som bildats av al-Qaida 1989. Här utmanas inte tanken om det globala utan istället ifrågasätts i vems intresse globaliseringen sker och konkurrerande globala normer och ordning föreslås. Det handlar alltså om tanken om *en annan global normordning*.
5. ***Lokala alternativ/autonomi*** (ekonomiskt, politiskt, kulturellt) där emphasisen inte är att stoppa globaliseringens flöden (genom fästningsbyggande) utan leva med den utan att vara utelämnad till den. I grunden ett försök att konkurrera ut existerande produkter, företag, institutioner, marknadslogik genom att utveckla alternativa möjligheter. Ett exempel är miljöaktivisters LETS-ekonomi, där lokala "gröna pengar" används för en organisering av utbytet (i liten skala ett komplement, i stor skala en befrielse från marknadens kolonialisering).
6. ***Diskursiv kamp eller gränsutmaning*** mot den neoliberala ideologin och dess nya gränsdragningar. Här lyfts sprickor fram och gränser utmanas. Exempel är postkolonial teori, kritisk teori, IPE/GPE, Tredje världen feminism - men även de mer fysiska gestaltningarna i kamp mot "kroppens disciplinering" ("Gränsläger" som hålls runt om i Europa där nationalstatsgränser utmanas och "ett öppet medborgarskap" framförs, eller de Vita Overallernas "michelingubbar" som i skyddskläder försöker riva gränser för politikens (avstängda) möten eller flyktingfängelser).

5: Litteraturlista:

- Abrahamsson, Hans & Vinthagen, Stellan (2001) *Towards the Globalisation of Globalisation - Structural Transformation through Dialogue or Confrontation*, ansökan till Vetenskapsrådet 2001.
- Appiah, Kwame Anthony (1992) *In My Father's House - Africa in the Philosophy of Culture*, Oxford University Press, New York.
- Arato, Andrew & Cohen, Jean L. (1992) *Civil Society and Political Theory*, London.
- Bauman, Zygmunt (1998) *Globalisering*, Studentlitteratur, Lund.
- Barber, Benjamin (1995) *Jihad vs. McWorld - How Globalism and Tribalism are Reshaping the World*, Ballantine Books, New York.
- Barber, Benjamin (2000) Jihad vs. McWorld, p. 21-26, in Lechner, Frank J. & Boli, John (ed) (2000) *The Globalization Reader*, Blackwell Publishers, Oxford.
- Baylis, John & Smith, Steve (ed) (1997) *The Globalization of World Politics - An Introduction to International Relations*, Oxford University Press, New York.
- Butler, Fiona (1997) Regionalism and Integration, p. 409-428, in Baylis, John & Smith, Steve (ed) (1997) *The Globalization of World Politics - An Introduction to International Relations*, Oxford University Press, New York.
- Castells, Manuel (1996) *The Rise of the Network Society – The Information Age: Economy, Society and Culture: Volume 1*, Blackwell Publishers Ltd, UK.
- Castells, Manuel (1997) *The Power of Identity – The Information Age: Economy, Society and Culture: Volume 2*, Blackwell Publishers Ltd, UK.
- Cleaver, Harry (1999) *Computer-linked Social Movements and the Global Threat to Capitalism*, on the WWW, (010508).
- Cox, Robert W. (1996) Civilisations in World Political Economy, p. 141-156, in *New Political Economy*, Vol 1, No. 2, Journals Oxford Ltd.
- Cox, Robert W. (1998) *Civilizations and the 21st Century - Some Theoretical Considerations*, paper presented at Phillips-Universität, Marburg, 25th of May 1998, Germany.
- Eriksson, Catharina, Eriksson-Baaz, Maria & Thörn, Håkan (1999) *Globaliseringens kulturer*, Nya Doxa, Nora.
- Escobar, Arturo (2000) *Notes on Networks and Anti-Globalization Social Movements*, paper presented on the 2000 AAA Annual Meeting, San Francisco, November 15-19.

- Gills, Barry K. (ed) (2000) *Globalization and the Politics of Resistance*, MacMillan Press Ltd, London.
- Gilpin, Robert (1987) *The Political Economy of International Relations*, Princeton University Press, New Jersey.
- Green, Owen (1997) Environmental Issues, p. 313-337, in Baylis, John & Smith, Steve (ed) (1997) *The Globalization of World Politics - An Introduction to International Relations*, Oxford University Press, New York.
- Greider, Göran (1998) *Arbetarklassens återkomst – Om klasskampen, globaliseringen och framstegstanken*, Albert Bonniers Förlag, Stockholm.
- Gunnarsson, Agneta & Stenvång, Eva (1995) *Colombia - Kontrasternas land*, UBVs förlag, Stockholm.
- Habermas, Jürgen (1984/1991) *The Theory of Communicative Action - Reason and the Rationalization of Society*, Volume 1, Paperback version 1991, Polity Press, England.
- Habermas, Jürgen (1987/1989) *The Theory of Communicative Action - Lifeworld and the System, A Critique of Functionalist Reason*, Volume 2, Paperback version 1989, Polity Press, England.
- Habermas, Jürgen (1988) *Kommunikativt handlande*, Daidalos, Göteborg.
- Hall, Stuart (1999) Kulturell identitet och diaspora, sid. 231-243, i Eriksson, Catharina, Eriksson-Baaz, Maria & Thörn, Håkan (1999) *Globaliseringens kulturer*, Nya Doxa, Nora.
- Halliday, Fred (1997) Nationalism, p. 359-373, in Baylis, John & Smith, Steve (ed) (1997) *The Globalization of World Politics - An Introduction to International Relations*, Oxford University Press, New York.
- Hettne, Björn (ed) (1995) *International Political Economy - Understanding Global Disorder*, Zed Books, London and New Jersey.
- Hettne, Björn. Inotai, András & Sunkel, Osvaldo (ed) (1999) *Globalism and the New Regionalism*, MacMillan Press Ltd, London.
- Hettne, Björn (2001)
- Hobsbawm, E. J. (2000) The World Unified, p. 52-56, in Lechner, Frank J. & Boli, John (ed) (2000) *The Globalization Reader*, Blackwell Publishers, Oxford.
- Keohane, Robert O. (1986) *Neorealism and its Critics*, Columbia University Press, New York, USA.
- Lechner, Frank J. & Boli, John (ed) (2000) *The Globalization Reader*, Blackwell Publishers, Oxford.

- Lieven, Anatol (2001) *En fascism i religiösa kläder*, Dagens Nyheter Kultur essä, den 21/9, DN, Stockholm.
- Little, Richard (1997) International Regimes, p. 231-247, in Baylis, John & Smith, Steve (ed) (1997) *The Globalization of World Politics - An Introduction to International Relations*, Oxford University Press, New York.
- Martin, Hans-Peter & Schumann, Harald (1997) *Globaliseringsfällan – Angreppet på demokrati och välfärd*, Symposium – Brutus Östlings Bokförlag.
- Marchand, Marianne H. & Rynyan, Anne Sisson (ed) (2000) *Gender and Global Restructuring - Sightings, Sites and Resistances*, Routledge, London.
- Murden, Simon (1997) Cultural Conflict in International Relations: The West and Islam, p. 374-389, in Baylis, John & Smith, Steve (ed) (1997) *The Globalization of World Politics - An Introduction to International Relations*, Oxford University Press, New York.
- Neufeld, Mark A. (1995) *The Restructuring of International Relations Theory*, Cambridge University Press, Cambridge UK.
- Oman, C. (1994) *Globalisation and Regionalisation*, OECD Development Centre.
- Palan, Ronen (ed) (2000) *Global Political Economy - Contemporary Theories*, Routledge, London.
- Polanyi, Karl (1989) *Den stora omdaning*, Arkivs förlag, Lund (organialet på engelska publicerat 1944 av Henry Holt and Company, Inc., New York).
- Ronfeldt, David & Arquilla, John (2001) Networks, Netwars and the Fight for the Future, http://www.firstmonday.org/issues/issues6_10/ronfeldt/index.html (011018).
- Roy, Ash Narain (1999) *The Third World in the Age of Globalisation - Requiem or New Agenda?*, Madhyam Books, Delhi.
- Sassen, Saskia (2000) Whose City Is It? Globalization and the Formation of New Claims, p. 70-76, in Lechner, Frank J. & Boli, John (ed) (2000) *The Globalization Reader*, Blackwell Publishers, Oxford.
- Scholte, Jan Aart (1997) Global Trade and Finance, p. 429-447, in Baylis, John & Smith, Steve (ed) (1997) *The Globalization of World Politics - An Introduction to International Relations*, Oxford University Press, New York.
- Sklair, Leslie (2000) Sociology of the Global System, p. 64-69, in Lechner, Frank J. & Boli, John (ed) (2000) *The Globalization Reader*, Blackwell Publishers, Oxford.
- Skocpol, Theda (red) (1984) *Vision and Method in Historical Sociology*, Cambridge University Press, USA.

- Tomlinson, John (1999) *Globalization and Culture*, Polity Press, Cambridge, UK.
- Tooze, Roger (1997) International Political Economy, p. 212-230, in Baylis, John & Smith, Steve (ed) (1997) *The Globalization of World Politics - An Introduction to International Relations*, Oxford University Press, New York.
- Vinthagén, Stellan (1997) *Symboler i rörelse*, C-uppsats, Padrigu, Göteborgs Universitet.
- Wallerstein, Immanuel (1979) *The Capitalist World-Economy*, Cambridge University Press & Editions de la Maison des Sciences de l'Homme, Cambridge, UK and Paris, France.
- Wallerstein, Immanuel (2000) The Rise and the Future Demise of the World Capitalist System, p. 57-63, in Lechner, Frank J. & Boli, John (ed) (2000) *The Globalization Reader*, Blackwell Publishers, Oxford.
- Waltzer, Michael (ed) (1998) *Toward a Global Civil Society*, Berghahn Books, Providence, Oxford.
- Wheeler, Nicholas J. (1997) Humanitarian Intervention and World Politics, p. 391-408, in Baylis, John & Smith, Steve (ed) (1997) *The Globalization of World Politics - An Introduction to International Relations*, Oxford University Press, New York.
- Willets, Peter (1997) Transnational Actors and International Organizations in Global Politics, p. 287-310, in Baylis, John & Smith, Steve (ed) (1997) *The Globalization of World Politics - An Introduction to International Relations*, Oxford University Press, New York.
- Woodruff, William (1998) *A Concise History of the Modern World - 1500 to the Present*, third edition, MacMillan Press Ltd, London.